

فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ۷، شماره پیاپی ۲۶، تابستان ۱۳۹۶

شاپای چاپی: ۶۷۳۵-۲۲۵۱ - شاپای الکترونیکی: ۷۰۵۱-۲۴۲۳

<http://jzpm.miau.ac.ir>

اولویت‌بندی امکانات توسعه گردشگری و توزیع فضایی آن (نمونه موردی: شهرستان‌های استان گلستان)

بهمن صحنه: استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران
ابراهیم معماری^۱: کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران

پذیرش: ۱۳۹۵/۷/۶

صص ۲۴-۱۵

دریافت: ۱۳۹۴/۱۱/۲۸

چکیده

امروزه گردشگری یکی از مهم‌ترین، پرسودترین و امیدبخش‌ترین فعالیت‌های انسان معاصر است، به گونه‌ای که از آن به عنوان گذرگاه رشد و توسعه یاد می‌کنند. در بسیاری از کشورهای دنیا امروزه صنعت گردشگری نیروی اصلی پیشبرد و توسعه اقتصادی به شمار می‌رود و به اندازه‌ای در رشد اقتصادی-اجتماعی کشورها اهمیت دارد که بسیاری از برنامه‌ریزان و اقتصاددانان آن را صادرات نامرئی نامیده‌اند. پس باید به ظرفیت فضاهای گردشگری به‌ویژه زیرساخت‌ها و خدمات مورد نیاز گردشگران توجه ویژه و وافر داشت. سطح‌بندی و رتبه‌بندی زیرساخت‌های گردشگری در نواحی گردشگری و توزیع متعادل زیرساخت‌ها، یکی از اقدامات اساسی توسعه گردشگری و معیاری برای تعیین مرکزیت و همچنین تعیین امکانات مورد نیاز و تعدیل نابرابری بین نواحی مختلف یک استان است. هدف پژوهش حاضر، سطح‌بندی شهرستان‌های استان گلستان بر اساس توزیع فضایی زیرساخت‌های گردشگری با بهره‌گیری از تکنیک‌های تصمیم‌گیری *SAW*، *VIKOR* و *TOPSIS* است. جهت تعیین اهمیت هر یک از شاخص‌ها از روش آنترتویی شانون و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از صفحه گسترده *Excel* استفاده گردید. همچنین برای رسیدن به یک اجماع کلی و دقیقتر در نتایج از تکنیک ادغام کپلند بهره گرفته شده است. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی و رویکرد حاکم بر فضای تحقیق، کاربردی است. نتایج حاصل از تکنیک کپلند نشان می‌دهد که شهرستان‌های گرگان با ضریب امتیاز (۱۳) و گنبد کاووس با ضریب امتیاز (۱۱) با کسب رتبه اول از نظر برخورداری از شاخص‌های گردشگری از وضعیت مطلوبی برخوردارند و شهرستان‌های گمیشان با ضریب امتیاز (۱۱-) و مراوه‌تپه با ضریب امتیاز (۱۳-) در وضعیت محروم و ۱۰ شهرستان دیگر استان در وضعیت نیمه‌برخوردار قرار دارند.

واژه‌های کلیدی: مدل *Vikor*، زیرساخت‌های گردشگری، رتبه‌بندی، استان گلستان.

^۱. نویسنده مسئول: E.moammare70@gmail.com، ۰۹۳۷۲۵۵۶۶۲۷

بیان مسأله:

بر اساس آمار سازمان جهانی گردشگری تعداد گردشگران در سال ۲۰۱۱ با رشد ۴/۶ درصدی به ۹۸۲ میلیون نفر رسیده است و درآمد حاصل از آن با رشد ۳/۸ درصد از ۱ تریلیون دلار فراتر رفته است (www.unwto.com). صنعت گردشگری در حال تبدیل شدن به بزرگ‌ترین و پردرآمدترین صنعت در ابعاد جهانی است. به طوری که ۱۱ درصد از تولید ناخالص (*kabassi, 2012: 52*)، ۱۰ درصد از اشتغال، ۵ درصد از صادرات و ۵ درصد از سرمایه‌گذاری جهانی را به خود اختصاص داده است (*Rezaei et al, 2015: 2*). در ایران نابرابری و فقدان تعادل در توزیع بهینه امکانات در اثر سیاست‌های غیر اصولی گذشته در مکان‌یابی‌های صنعتی- خدماتی، قطب‌های رشد و روند تمرکزگرایی در شهرهای مسلط ناحیه‌ای؛ عدم تعادل فضایی بین سطوح ملی، منطقه‌ای، ناحیه‌ای و محلی یکی از مسائل مهمی است که تحت تأثیر مکانیسم‌های حاکم بر ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی پدید آمده است (*Nastaran et al, 2015: 7*). تصمیم‌سازی در سطوح کلان و خرد نیاز به آگاهی از میزان تفاوت‌ها و نابرابری‌های منطقه‌ای قبل از ارائه راه‌حلی به منظور کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای و افزایش کیفیت زندگی دارد (*Tavakoli Nia et al, 2015: 3*). از نظر سازمان ملل متحد نیز، وقتی از نابرابری‌های اجتماعی سخن گفته می‌شود، نه تنها باید به عدالت محیطی توجه کرد، بلکه ارتباط آن را نیز باید با جنبه‌های توسعه فرهنگی و اجتماعی مورد توجه قرار داد (*United Nations, 2006: 12*). گردشگری در جهان کنونی به عنوان صنعت پاک و سومین پدیده‌ی اقتصادی پویا، پررونق و رو به توسعه پس از صنایع نفت و خودروسازی است، که توجه بسیاری از کشورها را به خود جلب کرده است (*Ghaffari and Turkie, 2009: 114*). شناسایی وضع موجود مناطق، اساسی‌ترین موضوع برنامه‌ریزی منطقه‌ای به شمار می‌رود که مستلزم تجزیه و تحلیل بخش‌های اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی است به طوری که یکی از ارکان توسعه، جامعیت و یکپارچگی آن در رفع عدم تعادل‌های اقتصادی- اجتماعی درون منطقه است (*Fani, 2015: 4*). لذا توزیع عادلانه امکانات و ثمرات توسعه در میان اکثریت جمعیت از ویژگی‌های اقتصادی پویا و سالم است (*Friedman, 1966: 19*). توسعه گردشگری، بدون برنامه‌ریزی امکان پذیر نخواهد بود (*Khaksari, 2003: 52*). استان گلستان با دارا بودن جاذبه‌های گردشگری متنوع یکی از زیباترین استان‌های شمال کشور است که در دامنه و کوهپایه‌های سبز البرز واقع شده است. این استان از گذشته تا به امروز به علت نزدیکی به ترکمنستان و ارتباط با کشورهای آسیای مرکزی و وجود جاذبه‌های گردشگری فراوان پذیرای سیاحان و گردشگران بوده است. با وجود جاذبه‌های گردشگری در خور توجه در این استان، تعداد گردشگرانی که برای بازدید از این جاذبه‌ها وارد استان می‌شوند، چشم‌گیر نبوده است. اگر دلایل تأثیرگذار این روند را بررسی کنیم، بی شک به کمبود امکانات، تسهیلات و به طور کلی زیرساخت‌های گردشگری خواهیم رسید. در این پژوهش سعی بر این است تا با توجه به زیرساخت‌های گردشگری و توزیع فضایی آنها در بین شهرستان‌های استان گلستان، نسبت به رتبه‌بندی و سطح‌بندی شهرستان‌های استان گلستان به لحاظ خدمات و زیرساخت‌های گردشگری اقدام شود.

پیشینه نظری تحقیق:

سازمان جهانی توریسم، گردشگری را یک صنعت خدماتی که شامل ترکیبات مادی و غیر مادی می‌باشد، تعریف نموده که عناصر مادی شامل سیستم حمل و نقل هوایی، راه‌آهن، جاده‌ای، آبی و امروز فضایی، مسکن، غذا، تورها و خدمات مربوط به آن نظیر خدمات بانکی، بیمه و خدمات بهداشتی و ایمنی می‌شود. عناصر غیر مادی شامل استراحت، آرامش، فرهنگ، ماجراجویی و تجربیات جدید و متفاوت است (*SadrMousavi and Dokhilikhansoie, 2007: 131*). گردشگری مجموع پدیده‌ها و ارتباطات ناشی از کنش متقابل میان گردشگران، سرمایه، دولت‌ها و جوامع میزبان، دانشگاهها و سازمان‌های غیردولتی، در فرایند جذب، حمل و نقل، پذیرایی و کنترل گردشگران و دیگر بازدیدکنندگان است (*Weaver, 2000: 3*). مقوله‌ی فضا و تحلیل فضایی نواحی گردشگری به عنوان چهارچوب و زیربنایی برای کنش‌های مربوط به گردشگری بسیار مهم است. فضای مناسب گردشگری در تولید و باز تولید منطقه‌ای و ناحیه‌ای و کنش‌های آن بر اقتصاد و توسعه فرهنگی تأثیرگذار است. برای درک بهتر فضا، فرآیندهای سازنده آن از بعد فیزیکی شامل زیرساخت‌ها و خدمات توریستی، مکان‌های مورد بازدید و بعد اجتماعی و

ویژگی‌های فرهنگی و رفتاری منطقه بسیار اهمیت دارد (Movahed, 2002: 4). اغلب کشورهای در حال توسعه از روند توسعه فضایی سکونتگاه‌ها و نحوه توزیع منطقه‌ای جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی خود ناراضی هستند، چنین نابرابری مابین مناطق و عدم توزیع متعادل منابع و سرمایه‌ها باعث به چالش کشیده شدن توسعه پایدار می‌شود (Ela and Schwartz, 135:2006). توسعه فرایندی تدریجی در پیشرفت موقعیت بشر شامل: انجام فعالیت برای رسیدن به رشد مادی و تکامل اجتماعی در طول زمان است (Riddell, 2004: 12). هدف اصلی توسعه این است که فرصت‌هایی را برای افراد جامعه فراهم نماید، توسعه کیفیت زندگی، یکپارچگی جامعه، مشارکت و محیط سالم را برای همه فراهم می‌کند (Diamantiin and Zanon, 2000: 305). شاخص‌های عمده اقتصادی، اجتماعی، بهداشتی، صنعتی و غیره در سطوح مختلف هم معیاری مناسب در تعیین جایگاه نواحی است و هم نیازمند اعمال ملاحظات خاص در سطوح ناحیه‌ای و تعیین شرایط سازگاری و انطباق ملی ناحیه‌ای است (Hekmat, 2016: 102). هدر توسعه را در معنی ساده رشد همراه با عدالت اجتماعی می‌داند (Hadder, 2003: 3). بنابراین هدف برنامه‌ریزی منطقه‌ای برقراری عدالت اجتماعی و توزیع رفاه و ثروت در بین افراد جامعه است (Tagvaei and Sabouri, 2012: 53). عدم توازن در بین مناطق جریان توسعه، موجب ایجاد شکاف و تشدید نابرابری منطقه‌ای می‌شود که خود مانعی در مسیر توسعه است (Momeni and Saber, 2012: 185). بر این اساس، مطالعه نابرابری‌های اقتصادی، آموزشی، اجتماعی و رفاه منطقه‌ای، یکی از اقدامات ضروری و پایه‌ای برای برنامه‌ریزی و اصلاحات در جهت تأمین رشد اقتصادی همراه با عدالت اجتماعی و اصلاح آرایش فضایی اقتصاد ملی و منطقه‌ای می‌باشد (Asadi, 2010: 90). این امر می‌تواند تخصیص منابع را با هدف رفع نابرابری‌های منطقه‌ای تحت تأثیر قرار دهد (Mohammadi et al, 2012: 14).

پژوهش‌های بسیاری در زمینه تعیین سطح توسعه‌یافتگی مناطق و بررسی نابرابری نواحی، در داخل و خارج از کشور با استفاده از روش‌های مختلف صورت گرفته است که از آن جمله می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد: بوارس^۱ و کنترل^۲ (۲۰۰۷) در مقاله‌ی با عنوان برنامه‌ریزی پایدار زیرساخت گردشگری با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی، زیرساخت‌های حمل و نقل را در پایداری گردشگری بسیار مهم قلمداد می‌کنند و ارزش نهادن و حفاظت از مناطق با ارزش را عامل مهم در پایداری جوامع آینده بر می‌شمارند. ماسیدا^۳ و ایتزو^۴ (۲۰۱۲) به بررسی عوامل تعیین کننده‌ی جریان گردشگری در دو منطقه در ایتالیا پرداخته‌اند. آن‌ها با استفاده از رویکرد پویایی پانل دیتا^۵ و با استفاده از داده‌های دوره ۱۹۹۸-۲۰۰۷ اقدام به تخمین تابع تقاضای گردشگری کردند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد حمایت دولت‌های محلی از فعالیت‌های فرهنگی تاثیر مثبت بر گردشگران داشته است. ضرایب آماری عناصر عرضه گردشگری از جمله فرهنگ، امنیت عمومی و زیرساخت‌های حمل و نقل هر چند پایین بوده، ولی همه ضرایب معنی دار بودند و این امر ثابت می‌کند مولفه‌های زیرساخت در جذب گردشگر موثر بوده است.

یوسال^۶ (۲۰۱۳) در تحقیقی با عنوان پیشرفت گردشگری شهری به مقایسه‌ی تطبیقی گردشگری شهری در استان بول و هلنیسکی پرداخته. نتایج نشان می‌داد هر دو شهر از سه نقطه، گردشگران را جذب می‌کنند. نونکو^۷ (۲۰۱۵)، پژوهشی با عنوان توسعه گردشگری و اعتماد در دولت‌های محلی انجام داده است. این پژوهش تاکید بر نقش اعتماد مدنی در توسعه گردشگری دارد. هدف از این پژوهش این است که اگر بخش گردشگری به درستی مدیریت و توسعه یافته شود، می‌تواند تأثیر سیاسی مفید برای دولت مانند افزایش مشروعیت در برابر شهروندان خود داشته است. وجود رابطه‌ی متقابل بین اعتماد مدنی و توسعه‌ی گردشگری در این تحقیق، پشتوانه‌ی مناسبی برای پژوهش حاضر محسوب می‌گردد. شمعی و موسی‌وند (۱۳۹۰)

۱. Boers

۲. Cottrell

۳. Massidda

۴. Etzo

۵. Data panel

۶. Uysal

۷. Nunkoo

در تحقیقی به سطح‌بندی شهرستان‌های استان اصفهان از لحاظ زیرساخت‌های گردشگری با استفاده از مدل‌های *TOPSIS* و *AHP* پرداخته‌اند نتایج مدل *TOPSIS* نشان داد؛ شهرستان‌های اصفهان، شاهین شهر و کاشان از نظر زیرساخت‌های گردشگری در سطح یک تا سه قرار دارند و نتایج تلفیقی دو مدل نشان داد شهرستان‌های اصفهان و کاشان نواحی اول و دوم گردشگری در استان اصفهان هستند (*Shamaei and mosavand, 2011*). نتایج تحقیق پورمحمدی و همکاران (۱۳۹۱) نشان‌دهنده شکاف زیاد بین شهرستان‌های استان کرمانشاه و توسعه نامتعادل استان است. بر این اساس شهرستان قصرشیرین توسعه یافته‌ترین و شهرستان دالاهو محرومترین شهرستان‌های استان است (*Pourmohammadi et al, 2012*). قنبری و همکاران (۱۳۹۳) نتایج تحقیق نشان می‌دهد، شهرستان خرم‌آباد با ضریب اولویت ۰,۵۴۲ دارای رتبه اول از نظر میزان توسعه‌یافتگی و شهرستان سلسله با ضریب اولویت ۰,۲۶۴ در آخرین مرتبه توسعه یافتگی در استان قرار گرفته است (*Ghanbari et al, 2014*). فرخزاد و معماری (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان سطح‌بندی شهرستان‌های استان گلستان از لحاظ زیرساخت‌های گردشگری با استفاده از مدل تاکسونومی عددی به این مهم پرداخته‌اند، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که شهرستان گرگان با امتیاز ۰,۲۱۵ در مرتبه نخست و شهرستان رامیان با امتیاز ۰,۷۸۶ در مرتبه پایین توسعه زیرساخت‌های گردشگری قرار گرفته است (*Farrokhzad and Moammare, 2015*). شهیکی‌تاش و همکاران (۱۳۹۴)، یافته‌های تحقیق بیانگر آن است که بیشترین سطح رفاه در استان‌های تهران، بوشهر و کمترین سطح رفاه مربوط به سیستان و بلوچستان و ایلام است (*Shahiki Tash et al, 2015*).

روش تحقیق:

پژوهش حاضر بر پایه روش توصیفی-تحلیلی و رویکرد حاکم بر فضای تحقیق، کاربردی است. جامعه آماری تحقیق استان گلستان به تفکیک شهرستان‌های آن است. در زمینه جمع آوری اطلاعات مورد نیاز از روش اسنادی و کتابخانه‌ای (مرکز آمار ایران و سالنامه آماری استان گلستان) که مربوط به سال ۱۳۹۲ می‌باشد، استفاده شده است و تکنیک‌های به کار رفته در این پژوهش *SAW*، *VIKOR* و *TOPSIS* است، همچنین برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار آماری *Excel* استفاده شده است. ضمناً برای رسیدن به یک اجماع کلی در نتایج اولویت‌بندی از تکنیک ادغام کپلند بهره گرفته شده است. برای نیل به این مهم، از یک سری شاخص استفاده می‌شود. در این پژوهش به منظور تعیین درجه توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان گلستان از لحاظ زیرساخت‌های گردشگری، با توجه به اهمیت شاخص‌ها و همچنین محدودیت دسترسی به آنها، ۱۰ شاخص به شرح ذیل برای رتبه‌بندی و تعیین نحوه توزیع زیرساخت‌های گردشگری در سطح استان گلستان انتخاب شده است؛ متغیرها و شاخص‌های تحقیق نیز با توجه به هدف مقاله و استنادات به مطالعات و پژوهش‌های پیشین و همچنین در دسترس و به روز بودن آن انتخاب شده است. هر یک از شاخص‌ها بر اساس اهمیت‌شان مقایسه شده و وزن هر یک با استفاده از روش وزن‌دهی آنتروپی شانون محاسبه شده است. شاخص‌های استفاد شده در این پژوهش و منابعی که از آنها این شاخص‌ها اتخاذ شده آورده شده است.

۱. سالن نمایش و سینما (*Maleki et al, 2015: 52*)؛ ۲. تعداد نمایشگاه‌های برپا شده (*Pourahmad et al, 2015: 55*)؛ ۳. اماکن متبرکه اسلامی (*Pourahmad et al, 2015: 55*)؛ ۴. تعداد وسایل نقلیه درون شهری (*Ghanbari et al, 2014: 42*)؛ ۵. شرکت‌های تعاونی مسافری (*Shamaei et al, 2011: 25*)؛ ۶. پارک‌های عمومی (*Pourahmad et al, 2015: 55*)؛ ۷. اقامتگاه‌های عمومی (*Shamaei et al, 2011: 25*)؛ ۸. تعداد پایانه‌های مسافری (*Rezaei et al, 2015: 8*)؛ ۹. شرکت‌های تعاونی حمل و نقل (*Shamaei et al, 2011: 25*)؛ ۱۰. هتل و مهمانپذیری (*Ghanbari et al, 2014: 42*).

محدوده مورد مطالعه:

این استان بین ۳۶ درجه و ۳۰ دقیقه و ۲ ثانیه تا ۳۸ درجه و ۷ دقیقه و ۶ ثانیه عرض شمالی و ۵۳ درجه و ۵۱ دقیقه تا ۵۶ درجه و ۲۱ دقیقه و ۴ ثانیه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ و در بخش شمالی کشور واقع شده است. از شمال به کشور ترکمنستان، از جنوب به استان سمنان، از شرق به استان خراسان شمالی و از غرب به دریای خزر و استان مازندران محدود

می‌شود. استان گلستان بر اساس آخرین تقسیمات کشوری در سال ۱۳۹۲ متشکل از ۱۴ شهرستان، ۲۷ بخش، ۲۵ شهر، ۶۰ دهستان، ۱۰۰۸ آبادی مسکونی و ۴۷ آبادی غیرمسکونی می‌باشد (Statistical Yearbook of Golestan, 2013: 13).

یافته‌های تحقیق:

ابتدا متغیرهای مورد نیاز با استفاده از روش نورم برای تکنیک‌های ویکور و تاپسیس بی‌مقیاس شده و برای تکنیک SAW از روش بی‌مقیاس سازی خطی استفاده گردید. پس از بی‌مقیاس سازی داده‌ها از روش آنترویی شانون برای وزن‌دهی آن‌ها استفاده شده است. جدول شماره (۱) وزن شاخص‌ها را نمایش می‌دهد.

جدول ۱- وزن‌های محاسبه شده با روش آنترویی شانون

ردیف	عنوان شاخص‌ها	وزن شاخص‌ها
۱	تعداد سالن نمایش و سینما	۰/۰۴۳۴
۲	تعداد نمایشگاه بر پا شده	۰/۰۵۸۵
۳	تعداد اماکن متبرکه اسلامی	۰/۰۶۷۰
۴	تعداد وسایل نقلیه درون شهری	۰/۱۷۳۶
۵	تعداد شرکت‌های تعاونی مسافری	۰/۰۵۹۲
۶	تعداد پارک‌های عمومی	۰/۰۷۷۴
۷	تعداد اقامتگاه‌های عمومی	۰/۰۷۶۱
۸	تعداد پایانه‌ها	۰/۰۹۴۷
۹	تعداد شرکت‌های تعاونی حمل و نقل	۰/۱۵۰۰
۱۰	تعداد هتل و مهمان‌پذیری	۰/۱۷۶۶

منبع: نویسندگان، ۱۳۹۵.

پس از وزن‌دهی به شاخص‌ها، با استفاده از سه تکنیک تصمیم‌گیری چند معیاره (ویکور، تاپسیس و SAW) اقدام به رتبه‌بندی شهرستان‌های استان گلستان شده است، که یافته‌ها بر اساس مدل ویکور نشان می‌دهد: شهرستان گرگان با ضریب توسعه ۰/۰۰۱ رتبه اول را در بین چهارده شهرستان استان دارا می‌باشد و شهرستان مراوه‌تپه رتبه چهارده یعنی رتبه آخر را به خود اختصاص داده است. مدل دیگری که در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفت تکنیک تاپسیس می‌باشد. سطح‌بندی‌های حاصل از این تکنیک نیز نشان می‌دهد که شهرستان گرگان با امتیاز ۰/۹۴۵ به عنوان رتبه یک و شهرستان مراوه‌تپه با امتیاز ۰/۰۱۰ در رتبه آخر قرار گرفته است. و در آخرین تکنیک به کار گرفته شده یعنی SAW، شهرستان گرگان با امتیاز ۰/۵۱۲ رتبه اول را کسب کرد و شهرستان مراوه‌تپه با امتیاز ۰/۰۰۶ به عنوان آخرین شهرستان شناخته شد. در جدول شماره (۲) نحوه رتبه‌بندی شهرستان‌ها نمایش داده شده است.

جدول ۲- نتایج ارزیابی و رتبه بندی شهرستان های استان با تکنیک های تصمیم گیری

SAW		شهرستان	VIKOR		شهرستان	TOPSIS		شهرستان
رتبه	ضریب توسعه		رتبه	ضریب توسعه		رتبه	ضریب توسعه	
۱	۰/۸۴۳	گرگان	۱	۰/۰۰۱	گرگان	۱	۰/۸۰۳	گرگان
۲	۰/۵۴۳	گنبد	۲	۰/۰۰۲	گنبد	۲	۰/۴۸۸	گنبد
۳	۰/۲۵۵	علی آباد	۳	۰/۰۱۰	علی آباد	۳	۰/۲۲۱	علی آباد
۴	۰/۲۱۹	آزادشهر	۴	۰/۰۴۱	آزادشهر	۴	۰/۱۹۲	آزادشهر
۵	۰/۱۹۰	کلاله	۵	۰/۰۴۷	کردکوی	۵	۰/۱۷۹	مینودشت
۶	۰/۱۸۹	ترکمن	۶	۰/۰۸۸	کلاله	۶	۰/۱۵۷	ترکمن
۷	۰/۱۸۴	کردکوی	۷	۰/۱۰۲	مینودشت	۷	۰/۱۵۳	آق قلا
۸	۰/۱۶۵	آق قلا	۸	۰/۱۲۱	ترکمن	۸	۰/۱۴۹	کردکوی
۹	۰/۱۶۰	مینودشت	۹	۰/۱۴۸	آق قلا	۹	۰/۱۴۸	کلاله
۱۰	۰/۰۹۷	رامیان	۱۰	۰/۱۵۶	رامیان	۱۰	۰/۰۹۲	رامیان
۱۱	۰/۰۸۸	بندر گز	۱۱	۰/۲۰۸	بندر گز	۱۱	۰/۰۷۳	بندر گز
۱۲	۰/۰۳۵	گالیکش	۱۲	۰/۲۳۲	گالیکش	۱۲	۰/۰۴۴	گالیکش
۱۳	۰/۰۲۱	گمیشان	۱۳	۰/۵۵۶	گمیشان	۱۳	۰/۰۲۴	گمیشان
۱۴	۰/۰۱۸	مراوه تپه	۱۴	۱	مراوه تپه	۱۴	۰/۰۲۲	مراوه تپه

منبع: نویسندگان، ۱۳۹۵.

ممکن است با توجه به تکنیک های مختلفی که در بالا ذکر شد شهرستان های مختلف رتبه های متفاوتی را از هر کدام از این روش ها بدست آورده باشند. که در این صورت برای رفع تفاوت ها و تعارض های بدست آمده بین رتبه بندی های گوناگون از هر یک از تکنیک ها برای شهرستان های مختلف می توان از روش های ادغام مانند؛ میانگین رتبه ها، بردا و کپلند استفاده کرد. که در این پژوهش برای اجماع در رتبه های گوناگون از روش کپلند استفاده شده است. در این روش برای تصمیم گیری، ماتریس مقایسه زوجی بین گزینه ها انجام می شود. در صورتی که بر اساس روش های مختلف تصمیم گیری، تعداد ارجحیت گزینه ای بر گزینه دیگر بیش از تعداد مغلوب شدن آن گزینه بر دیگری باشد در ماتریس مقایسه زوجی با M (برد) نشان می دهیم، و اگر همین مقایسه زوجی، رای اکثریت وجود نداشت و یا آرا با هم مساوی بود با X (باخت) کدگذاری می شود. M به منزله آن است که سطر بر ستون ارجحیت دارد و X نشان گر آن است که ستون بر سطر ارجحیت دارد. با جمع کردن هر سطر، تعداد بردها ($\sum C$) و جمع هر ستون تعداد باختها ($\sum R$) برای هر متغیر مشخص می شود و در نهایت گزینه ها بر اساس تفاضل مقادیر بردها ($\sum C$) و تعداد باختها ($\sum R$) رتبه بندی می شوند. نتایج مقایسه در جدول شماره (۳) ارائه شده است.

جدول ۳- نتایج مقایسه زوجی و تعداد برد و باخت‌ها با تکنیک کپلند

cc	مراوه تپه	گمیشان	گالیکش	بندر گز	رامیان	مینودشت	آق‌قلا	کردکوی	ترکمن	کلاله	آزادشهر	علی‌آباد	گنبد	گرگان	
۱۳	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	-	گرگان
۱۲	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	-	x	گنبد
۱۱	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	-	x	x	علی‌آباد
۱۰	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	-	x	x	x	آزادشهر
۹	m	m	m	m	m	m	m	m	m	-	x	x	x	x	کلاله
۷	m	m	m	m	m	x	m	m	-	x	x	x	x	x	ترکمن
۷	m	m	m	m	m	m	m	-	x	x	x	x	x	x	کردکوی
۵	m	m	m	m	m	x	-	x	x	x	x	x	x	x	آق‌قلا
۷	m	m	m	m	m	-	m	x	m	x	x	x	x	x	مینودشت
۴	m	m	m	m	-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	رامیان
۳	m	m	m	-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	بندر گز
۲	m	m	-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	گالیکش
۱	m	-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	گمیشان
۰	-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	مراوه تپه
	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۶	۸	۶	۶	۴	۳	۲	۱	۰	$\sum R$

منبع: نویسندگان، ۱۳۹۵.

در این روش ملاک طبقه‌بندی شهرستان‌ها بر اساس شاخص‌های گردشگری توسعه جدول شماره (۴) می‌باشد.

جدول ۴- مقادیر سنجش توسعه یافتگی شهرستان‌های استان گلستان

کپلند	۳۰ تا ۵۰	۱۰ تا ۳۰	۱۰ تا ۱۰	۱۰ تا ۳۰	۳۰ تا ۵۰
وضعیت توسعه	بسیار برخوردار	برخوردار	نیمه برخوردار	محروم	بسیار محروم

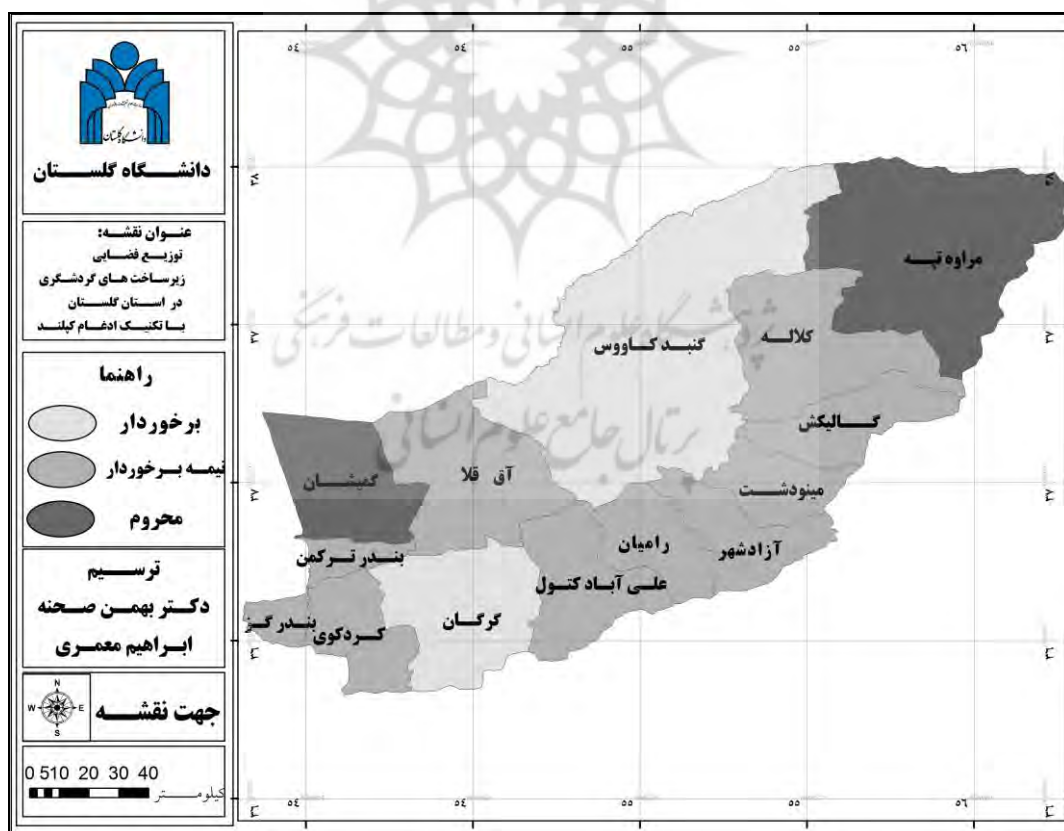
منبع: نویسندگان، ۱۳۹۵.

در نهایت بر اساس تکنیک کپلند و طبق جدول (۴)، ۱۴/۲۸ درصد شهرستان‌ها برخوردار، ۷۱/۴۲ درصد نیمه برخوردار و ۱۴/۲۸ درصد در رده شهرستان‌های محروم قرار گرفتند. بنابراین بیشتر شهرستان‌های استان در سطح شهرستان‌های نیمه-برخوردار و محروم قرار دارند که نشان می‌دهد در توزیع شاخص‌های مختلف توسعه در سطح استان نابرابری زیادی وجود دارد. جدول شماره (۵) و شکل شماره (۱) رتبه‌بندی نهایی شهرستان‌های استان گلستان را نشان می‌دهد.

جدول ۵- رتبه بندی نهایی با تکنیک کپلند

شهرستان ها	$\sum C$	$\sum r$	$\sum C - \sum r$	رتبه	وضعیت توسعه
گرگان	۱۳	۰	۱۳	۱	برخودار
گنبد	۱۲	۱	۱۱	۲	
علی آباد	۱۱	۲	۹	۳	نیمه برخوردار
آزادشهر	۱۰	۳	۷	۴	
کلاله	۹	۴	۵	۵	
ترکمن	۷	۶	۱	۶	
کردکوی	۷	۶	۱	۶	
آق قلا	۷	۶	۱	۷	
مینودشت	۵	۸	-۳	۸	
رامیان	۴	۹	-۵	۹	
بندر گز	۳	۱۰	-۷	۱۰	
گالیکش	۲	۱۱	-۹	۱۱	
گمیشان	۱	۱۲	-۱۱	۱۲	محروم
مراوه تپه	۰	۱۳	-۱۳	۱۳	

منبع: نویسندگان، ۱۳۹۵.

شکل ۱- توزیع فضایی سطح برخورداری شهرستان ها از زیر ساخت های گردشگری، ۱۳۹۵.

بنابراین مطابق رتبه‌بندی تکنیک ادغام کپ‌لند، شهرستان‌های گرگان و مراوه تپه به ترتیب برخوردارترین و محروم‌ترین شهرستان‌ها هستند. توسعه بیش از پیش روابط سرمایه‌داری همراه با جذب سرمایه‌های بخش خصوصی و دولتی در مرکز استان و حرکت رو به رشد در جهت صنعتی شدن هر چه بیشتر سبب شده تا نحوه نگرش به توسعه اقتصادی بر پایه ایجاد قطب رشد برتر منطقه یعنی گرگان در مرکز استان، به عنوان ابزاری برای رشد و توسعه اقتصادی مد نظر باشد و توجه هر چه بیشتر سرمایه‌گذاران را به سوی این مرکز جلب نماید. نتیجه ایجاد چنین قطب رشدی در مرکز، جذب بیشتر امکانات و خدمات و نیروی انسانی ماهر و متخصص از نواحی پیرامونی به داخل مرکز می‌باشد. تفاوت‌های قابل ذکر توسعه‌ای باعث گردیده تا ساختار فضایی استان به صورت دو بخش اصلی و حاشیه‌ای (برخوردار و نیمه برخوردار یا محروم) قابل تشخیص باشد. ناحیه برخوردار به عنوان مرکز و بقیه نواحی تحت عنوان پیرامون تثبت شده‌اند. مرکز همچنان با جذب امکانات از نواحی پیرامون بر نفوذ و قابلیت و توانمندی‌های توسعه خود می‌افزاید و همزمان پیرامون نیز با از دست دادن جمعیت و امکانات، بر کاستی‌های خود اضافه می‌کند و روز بروز بر شدت این دو گانگی‌ها افزوده می‌شود و الگویی فضایی در منطقه ایجاد می‌کند که براحتی قابل تشخیص است: الگوی مرکز - پیرامون.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها:

پرداختن به گردشگری می‌تواند در کاهش بسیاری از مشکلات نظیر بیکاری، رکود صنایع محلی و ... مؤثر بوده و به نظام مدیریت شهرها برای افزایش توان اقتصادی نواحی و به تبع آن افزایش درآمد سازمان‌ها منجر شده و آنها را در اجرای درست و به هنگام طرح‌های توسعه شهری یاری رساند. ضمن این که از بعد فرهنگی - اجتماعی نیز به احیا یا تقویت هویت ملی، انسجام فرهنگی، تبادل فرهنگی و تعامل فرهنگی و حفاظت از ارزش‌های فرهنگی در کشور است. در این راستا، هدف پژوهش رتبه‌بندی شهرستان‌های استان گلستان از نظر برخورداری از زیرساخت‌های گردشگری با به کارگیری تکنیک‌های تصمیم‌گیری چند معیاره (تاپسیس، ویکور و ساو) و برای حصول به اجماع و رتبه‌بندی جامع‌تر گزینه‌ها از روش ادغام کپ‌لند به عنوان بهترین روش استفاده شد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که با توجه به معیارهای در نظر گرفته شده برای سطح‌بندی شهرستان‌ها، شهرستان گرگان برخوردارترین و شهرستان مراوه‌تپه محروم‌ترین شهرستان‌ها از لحاظ زیرساخت‌های گردشگری در استان گلستان هستند. وجود این شکاف توسعه‌ای بین شهرستان‌ها به دلایل مختلف طبیعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی بوده است و موجب گردیده تا نحوه معیشت، زندگی، تراکم و برخورداری مراکز سکونتگاهی از امکانات و زیرساخت‌های گردشگری با هم متفاوت باشد.

بررسی‌های صورت گرفته پیرامون علل نابرابری‌ها نشان می‌دهد که دوگانگی بازتاب و برآیند عوامل طبیعی، اقتصاد سیاسی، مسائل فرهنگی، نارسایی نظام برنامه‌ریزی، دوگانگی اقتصادی و قطب رشد می‌باشد که عملکردهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی مناطق را تحت‌الشعاع قرار داده و بر توسعه‌یافتگی مراکز شهری افزوده است و متعاقباً بر عقب ماندگی نواحی محروم نیز دامن زده است. با توجه به نتایج یاد شده در این پژوهش، پیشنهادهایی به شرح ذیل ارائه گردیده است: به برنامه‌ریزان و مدیران پیشنهاد می‌شود در برنامه‌ریزی منطقه‌ای جهت حذف نابرابری‌های گردشگری بین شهرستان‌های استان به سرمایه‌گذاری در طرح‌ها و اولویت‌بندی بین آنها طبق نتایج بدست آمده عمل نمایند. توجه بیشتر به فراهم نمودن زمینه‌های توسعه‌ی گردشگری جهت کاهش فاصله میان شهرستان‌های مختلف استان و ارائه برنامه زمانبندی توسعه در استان. ایجاد و توسعه انواع مراکز اقامتی مدرن، فضاهای تفریحی و سرگرمی، فضاهای خرید بزرگ شهری، موزه‌ها و مراکز فرهنگی و هنری به ویژه فرهنگ و هنر بومی با هدف توسعه گردشگری، موجب بهره‌مند شدن ساکنین و گردشگران، از این خدمات خواهد شد. توزیع یکسان زیرساخت‌های گردشگری در سطح شهرستان‌های استان گلستان و ایجاد تعادل منطقه‌ای در این زمینه و تقویت زیرساخت‌های گردشگری مانند پارک‌های عمومی و فضای سبز در سطح شهرستان. تامین زیرساخت‌هایی مانند سالن نمایش، افزایش ناوگان حمل و نقل عمومی بین شهرهای استان و توجه و عنایت بیشتر به شهرستان‌هایی که زیرساخت‌های گردشگری پایین‌تری دارند. بهبود و استفاده از تکنیک‌های کنترل کیفیت و رعایت استانداردها در کلیه زیربخش‌های مرتبط با گردشگری در استان از طریق ایجاد رقابت و تقویت انگیزه ارائه خدمات بهتر و مطلوب‌تر. تشویق و حمایت از دفاتر خدمات مسافرتی به

منظور نوآوری در ارائه خدمات متنوع جهت توسعه گردشگری در استان گلستان. بهینه سازی عملکرد سیستم حمل و نقل زمینی از طریق توسعه و بهبود تأسیسات زیربنایی و ایمن سازی شبکه حمل و نقل ارتباط دهنده نقاط مختلف به خصوص نقاط توریستی و نیز امکانات رفاهی بین راهی و پایانه های مسافربری استان.

References:

1. Bar-Ela. Raphael, Schwartzb. Dafna, (2006), *Review Regionaldevelopment as a policy for growthwith equity: The State of Ceara (Brazil)as a model*, 13pp:140-155.
2. Bhatia, V.K. & S.C. Rai, 2004, *Evaluation of Socio-economic Development in Small Areas*, New Delhi University, New Delhi.
3. Boers, Bas, Cottrell, Stuart (2007). *Sustainable Tourism Infrastructure Planning: A GIS Supported Approach*, *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, Volume 9, Issue, pp 1-21.
4. Edward, David and pool, John (1988), *worked Exercise in hums Geography. Third pub.* Cambridge University Press.
5. Fani Z. (2015), "other small towns in regional development approach", published by the municipalities. (in Persion)
6. Farrokhzad, Mohammed, Ebrahim Moammari (2015). "Golestan province-level city in terms of tourism infrastructure," *National Conference on the position of tourism in spatial planning and regional development with an emphasis on Golestan province.* (in Persion)
7. Friedman, J. (1966), *Regional Development Policy: A case study of Venezuela*. M. I. T. Press.
8. Ghaffari, SR, M Turkish Harchegani, (2009), "The role of tourism in social development - rural economy Chaharmahal and Bakhtiari Province, a case study of the organization", *Journal of Rural Development*, Q 12, No. 2, Ss113-126. (in Persion)
9. Ghanbari, A., brave citizen, B., B. Zeinali (2014), "Ranking city of East Azarbaijan province on urban tourism infrastructure with multi-criteria decision-making methods", *geography and urban-regional planning*, No. 12, fall 1393. (in Persion)
10. Ghanbari, A.SHOJAEI Vand, B., B. Zeinali (2014), "Ranking city of East Azarbaijan province on urban tourism infrastructure with multi-criteria decision-making methods", *geography and urban-regional planning*, No. 12, fall 1393. (in Persion)
11. Hadder, R.(2000). *Development Geography*. London & NewYork: Routledge.
12. Hekmatnia, Hassan, MN Mousavi (2016), "The Use of Models in Geography with an emphasis on urban and regional planning," *modern science.* (in Persion)
13. Inskip, Edward. (1991), "Tourism planning: anintegrated and sustainable development approach", Van Nostand Reinhold. New York.
14. Kabassi, K. (2010), *Personalizes recommendations for tourists*, *Journal of Telematics and Informatics*, Vol. 27, pp. 5166.
15. Leshner, M. and S. Miroudot (2006), *Analysis of the Economic Impact of Investment Provisions in Regional Trade Agreements*, *OECD Trade Policy Working Paper*, No. 6.
16. Maleki, Saeed, Elias Mavedat (2015), "An Analysis of the distribution and prioritization of tourism infrastructure Yazd province by using the techniques of planning ", *applied research Geographic Sciences*, Issue 34, Ss68-47. (in Persion)
17. Massidda, C. and Etzo, I. (2012), *the determinants of Italian domestic tourism: A panel data analysis*, *Tourism Management*, 33(3): 603-610.
18. Mohammadi, J.; Abdoli, Asghar, Mohammad Fathi Beyranvand (2012), "The level of development of city of Lorestan province in various segments of the housing and utilities, infrastructure, agriculture and industry," *Research use of Geographic Sciences Issue 25.* (in Persion)
19. Momeni, M. and E. Sabir (2012): "determine the development of the city of Nain in the province", *Journal of Geography and Environmental Planning*, twenty-third year, No. 1, Isfahan, Ss200-185. (in Persion)

20. Movahed, Ali (2002), "spatial analysis of urban tourism pattern, sample the city", Supervisor doctor Hussein Shakuie, Tarbiat Modarres University. (in Persion)
21. Nastaran, MahinAbolhassanFarahnaz, N Bakhtiari (2015): "the spatial distribution of development in the Iranian city rankings using synthetic", *Journal of Regional Planning, Issue 17, Spring, 14-1.* (in Persion)
22. Nunkoo, R. (2015). *Tourism development and trust in local government, Tourism Management, 46: 623-634.*
23. Pour Ahmed, Ahmed, Shahbaz Pur, Ahmed, Mohammed Ali Bay (2015), "utilizes a multi-criteria decision-making models to assess the tourism potential case study of Semnan Province", *Journal of Arid Zones geography, Issue 21, The fall of 1394.*(in Persion)
24. Rezaei, Mohammad Reza, Mokhtari sadegh Leila Keshtkar (2015), "offering a combination to prioritize the development of tourism infrastructure Case Study: Chaharmahal and Bakhtiari province city», *geographical studies arid areas, Issue 22, winter 1394.* (in Persion)
25. Shahiki Tash, MN, Yghfyry, H., B. dervish (2015): "The intensity of spatial and regional imbalances in the province's well-being (welfare-based study comparing the views of Harvey and Smith)", *Journal of Regional Planning, year Issue 17, spring, 30-15.* (in Persion)
26. Shamaei, Ali, Jafar mosavand (2011), "the city of Isfahan in terms of tourism infrastructure by using TOPSIS and AHP» *Urban and Regional Studies and Research, Issue tenth, pp. 40-23 .* (in Persion)
27. Statistical Center of Iran (2013) "Population and Housing Census," *Statistical Yearbook of Golestan province.* (in Persion)
28. Tagvaie, M., M. saborei (2012), "Comparative analysis and the development of social level city in the Hormozgan", *Journal of Geography and Environmental Planning, twenty-third year, No. 2, Isfahan, Ss68-53.* (in Persion)
29. Tavakoli Nia, J, Kanone, R., Khavarian garmsire, AR, Vahid pasban esaLo (2015): "Analysis of regional development disparities in the health sector Ardebil", *Journal of Regional Planning, Issue 18, summer, pp. 14-1.* (in Persion)
30. United Nations,(2006), *social justice in an open world. The Role of the united nations.*
31. UNWTO,(2012), *tourism highlights 2012 edition.* Available in www.Unwto.com.
32. Uysal, Ülke Evrim (2013). *Urban Tourism Promotion: What Makes the Difference?* *Journal of Social Sciences, Volume 5, Issue 1, pp 17-27.*
33. Weaver, David and opperman, (2000): *Tourism management, wiley.*

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی